
Projev rektora UK prof. Tomáše Zimy u příležitosti 666. výročí založení UK

Historie, která zavazuje, i budoucnost, jež je výzvou

Sedmý duben je výročním dnem založení naší univerzity, která nese jméno českého krále a římského císaře Karla IV. Scházíme se proto každoročně v kruhu akademické obce a vážených hostů, abychom si – letos již po 666. – připomněli význam Karlova zakladatelského aktu a zamysleli se nad inspirací jeho odkazu pro dnešek a pro budoucnost naší alma mater.

Karlovo založení vysokého učení – prvního na sever od Alp a na západ od Rýna – byl kulturně-politický čin mimořádného dosahu nejen pro České království, nýbrž i pro širší oblast střední a středovýchodní Evropy a v jistém smyslu i pro Evropu jako celek. Pražská univerzita se stala centrem duchovní aktivity v širokém spektru významů tohoto slova. V osmdesátých letech 14. století, kdy pařížská Sorbonna procházela těžkou krizí, se pražská univerzita, která převzala část pařížských mistrů i studentů, dokonce posunula do popředí tehdejšího učeného světa. Zasloužila se přitom o pěstování dobově chápané vědy a velkolepého prohlubování vzdělanosti v Evropě. Její působení již tehdy výrazně překračovalo hranice akademické pudy a sahalo od náboženské a církevní politiky až k otázkám české státní prestiže a záhy – v rámci české reformace 15. století – i k utváření české národní identity.

Bylo tomu tak mimo jiné proto, že se pražská univerzita stala na dlouhou dobu jedinou institucí svého druhu ve státním útvaru České koruny. Po staletí jí příslušela nezastupitelná role při formování vzdělané elity naší země. Univerzita Karlova ale nebyla jen do sebe uzavřenou oázou učení. Velkou měrou se podílela i na utváření duchovního a sociálního klimatu v naší zemi, vstupovala intenzivně do dějů politických se všemi z toho vyplývajícími důsledky. Jeden z mých předchůdců v úřadě rektora, teolog Jan Hus, byl upálen, jiný, lékař Jan Jessenius, byl rozčtvrcen a vpleten do kola. V roce 1848 stanuli univerzitní studenti na barikádách. Dne 28. října roku 1939 protestovali studenti Karlovy univerzity a dalších vysokých škol proti nacistické okupaci, zastřelen byl student medicíny Jan Opletal, a nedlouho později, 17. listopadu, pak byly české vysoké školy uzavřeny, devět studentů popraveno, velký počet uvězněn v koncentračních táborech; v následném období zahynula i řada učitelů Karlovy univerzity i dalších vysokých škol. V únoru 1948 studenti i mnozí učitelé vysokých škol protestovali proti násilnému převzetí moci komunisty, průvod studentů na pražský Hrad byl brutálně rozeznán a poučovací čistky těžce postihly jak studenty, tak i mnohé učitele Karlovy Univerzity. A byl to právě student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jan Palach, který se v lednu 1969 upálil na protest proti okupaci Československa armádami zemí Varšavské smlouvy a proti postupující normalizaci. V následné době byla řada profesorů, docentů a asistentů Karlovy univerzity postižena. O dvě desetiletí později, 17. listopadu 1989, vyšel z areálu Univerzity Karlovy na Albertově průvod studentů, učitelů a občanů, který vedl na Národní třídu, kde byli jeho účastníci brutálně zmláceni represivními složkami komunistické státní moci. Odtud se pak odvíjel řetěz událostí, které vedly k rychlému konci režimu a k nástupu svobodné společnosti.

Tyto i mnohé další kapitoly z dějin naší univerzity ovšem již patří více či méně minulosti. Výroční den založení je však také dnem rozvzpomenutí se na to, že za Karlovým činem stál promyšlený a do budoucnosti směřující koncept. Dne 7. dubna 1348 se skutkem začala stávat jeho představa o postavení, zaměření a veřejném působení univerzity. Dnes bych proto chtěl navázat právě na tuto koncepční, programovou rovinu a podívat se do budoucnosti – na vize a perspektivy pro Univerzitu Karlovu v kratším i dlouhodobém horizontu.

Přáním Karla IV. bylo, aby se jím založená univerzita vyrovnala univerzitám v Bologni a Oxfordu, tedy nejlepším vysokým učením tehdejší Evropy. Naším velkým závazkem a úkolem proto je naplňovat tento historický odkaz. Dnes nejde zdaleka jen o slavnou právnickou univerzitu v severní Itálii a o kolébku univerzitního školství na Britských ostrovech. Akademický svět se dramaticky zvětšil a propojil a Karlova Univerzita, špičkové evropské akademické těleso a jedna z dvou až tří set nejlepších, nejvýkonnějších vysokých škol na Zemi, musí své postavení nejen hájit, ale i zlepšovat. Naší základní prioritou proto bude neustálé zvyšování kvality a prestiže na úrovni pedagogických i vědeckých aktivit a také dotváření pozitivního obrazu v české společnosti i na mezinárodním fóru. Klíčovou roli tu musí hrát excelence ve vědě, mezinárodní spolupráce, a stále podstatnější a evropsky podporovaná meziuniverzitní mobilita učitelů i studentů.

Snaha nadále a významněji než dosud patřit k nejužší světové špičce není prázdná ambice, nýbrž závazek naplňování těch idejí, které stály v centru Karlova zakladatelského projektu. Je to ovšem i zásadní otázka naší trvalé zodpovědnosti vůči českému národu, náš historický závazek připravovat mladé generace českých a do Čech z celého akademického světa přicházejících zájemců o špičkové vzdělání v širokém spektru přírodovědných i humanitních oborů.

Hlavní hodnotou univerzity a jejích fakult jsou lidé, kteří tu působí: jsme společenství lidí vzdělávajících se a těch, kdo vyučují a dále se přitom sami vzdělávají prostřednictvím své výzkumné činnosti. Tuto hodnotu napříč obory a fakultami komunikujícího intelektu vytváříme my všichni společně: akademičtí pracovníci a studenti, tedy celá akademická obec.

V jejím rámci považuji za prioritní otevírat dveře a zvyšovat prostupnost mezi jednotlivými obory a fakultami, odstraňovat přetrvávající bariéry mezi humanitními a přírodními vědami, mezi studenty a pedagogy. Dnes se mění tradiční uzavřenost disciplín a oborů, na kterou jsme byli v minulosti zvyklí. Nutností se stává velmi široce pojatá interdisciplinární spolupráce napříč obory a institucemi.

Týká se to zejména vzdělávací stránky naší činnosti, kde bude třeba pečovat o zvyšování prostupnosti programů, o vytváření společných mezifakultních a o rozvoj společných zahraničních programů na úrovni joint-degree a double-degree. Stejně tak je však tato tendence aktuální pro výzkumné činnosti na naší univerzitě. Směřujeme ke společným projektům větších mezifakultních týmů, společných týmů s kolegy z dalších vysokých škol a akademie věd a k významnějšímu zapojení do prestižních mezinárodních projektů.

Právě řečené prolínání oborů a nové pojetí interdisciplinarity jednoznačně ukazuje, že se tradiční humboldtovské pojetí univerzit postupně vyvíjí: k základnímu poslání, tedy prolnutí vzdělávacího procesu se svobodně se orientující vědeckou prací, realizovanou společně s pokročilými studenty a hlavně doktorandy, přibývá i tzv. třetí role univerzity. Tuto roli chápu jako vztah univerzity ke společnosti v co nejširším pojetí, tj. při zachování univerzity jako veřejné korporace a instituce, podstatně se podílející na významných společenských procesech. Univerzita je a musí být fórem svobodné plurality a střetání názorů, místem kritické otevřené diskuze a nositelkou pozitivních myšlenkových proudů. Akcent přitom leží v především oblasti kultivace a garantování etických standardů.

Má-li si Univerzita Karlova udržet a zlepšit svoji pozici špičkového vědeckého centra, čeká nás mnoho práce nejen na již zmíněném rozvoji mezioborové spolupráce; jako výzva platí též osvojení a sdílení unikátních technologií. Především ale musíme definovat prioritní trendy a vytipovat disciplíny, které budeme výrazně podporovat. Jsem si přitom vědom toho, že vědecká práce stojí a padá s týmy kvalifikovaných odborníků. Těm musí univerzita vytvářet dobré zázemí a podílet se na realizaci stabilního prostředí pro jejich práci ve všech oblastech pěstovaných na naší alma mater.

Pedagogická a vědecko-výzkumná činnost musí žít na univerzitě ve skutečné symbióze a harmonii, ani jedna z nich by neměla být významně upřednostňována. Vysokoškolský učitel, vědecká osobnost má mít schopnost podněcovat a rozvíjet u studentů vědecké myšlení. Je třeba vypracovat srozumitelné a oborově relevantní metody hodnocení pedagogické práce a kvalitní výsledky oceňovat. Bez kvalitní a po všech stránkách moderní výuky bychom nedokázali dlouhodobě držet krok s rozvojem špičkové vědy. To ovšem také znamená, že musíme více motivovat studenty k podílu na výzkumné činnosti našich pracovišť, u doktorandů a postdoků k postupně samostatnému výzkumu a k inovacím ve výuce.

Naše univerzita bude ještě důrazněji než dosud rozvíjet doktorská studia. Požadavky na ně přitom chci v souladu s evropskými trendy označovanými „triple i“ orientovat na internacionalitu, interdisciplinarnost a intersektoralitu, tedy na překračování ryze akademické roviny směrem k podnětům a potřebám širšího zázemí univerzity a společnosti. Při zvyšování nároků na doktorandy a dizertace přirozeně nemohou stagnovat ani nároky na habilitace a jmenovací (profesorská) řízení.

Mezinárodní prestiž, stabilní postavení na mezinárodní vědecké scéně a odpovídající pedagogické výsledky, taková musí být kritéria pro podporu oborů na naší univerzitě. V tomto smyslu tu nejsou obory malé a velké, ale jen obory s mezinárodně relevantními výkony a ty, které tuto úroveň ještě musí dosáhnout.

I když se to někomu může zdát být druhotné, bude jednou z podmínek našeho mezinárodního úspěchu nezbytná moderní publikační a nakladatelská politika. Jsem přesvědčen, že dnes již musí vycházet z principů open-access a ze systémů elektronických multimediálních prostředků. Tak, jako bude vedení univerzity motivovat učitele našich fakult k výuce nejen předmětů, ale zejména oborů, v cizích jazycích, zejména v angličtině, respektive k propojování výuky se zahraničními univerzitami, budou podporována pracoviště, výzkumní pracovníci, učitelé i studenti, kteří vytvářejí aktuální učební texty a elektronické vzdělávací nástroje včetně využití pro kontinuální a celoživotní vzdělávání.

Obdobně modernizována musí být i komunikace s českou společností, a to jak s ohledem na zprostředkování našich nových poznatků a mezinárodních úspěchů širší veřejnosti, tak ve smyslu otevření akademického světa pohledu zvenčí. Univerzita, která se snaží získat do svých učeben a laboratoří nejlepší mladé lidi a zároveň potřebuje podporu společnosti, musí o své historii, současnosti, ale zejména budoucnosti co nejsrozumitelněji informovat veřejnost.

A ještě jeden aspekt našeho univerzitního díla bych chtěl dnes vzpomenout. Úkolem univerzity není jenom rozvoj vědeckého bádání a výuky studentů se vším, co čem jsem doposud mluvil – to by bylo příliš málo. Vyšším cílem je vzdělanost. Je třeba, aby univerzitní společenství nezapomínala na hodnotu, kterou zdůraznil zakladatel naší univerzity Karel IV. – touto hodnotou je moudrost. Ta má svou dimenzi vzdělanostní a duchovní. To je vlastnost, která nebyla a není sympatická ani totalitním režimům, ani populistickým politikům. Moudrý člověk není snadno manipulovatelný a nepodléhá snadno laciným svodům. Právě zde vidím velké celospolečenské poslání Karlovy univerzity – poslání, jehož cílem je podíl na budování dobré přítomnosti a dobré budoucnosti našeho národního společenství, našeho státu a společné Evropy.

V nadcházejícím období nás čeká naplňování konceptu našeho zakladatele ve světle 21. století. To si ovšem vyžádá velmi mnoho energie, důvtipu, a komunikační otevřenosti od každého z nás.

Jsem přesvědčen, že jsme na naplnění těchto nemalých nároků v otevřeném akademickém světě připraveni. Považuji za zcela nezbytné, aby každý člen akademické obce přispíval k vytváření pocitu sounáležitosti všech složek, které složitý organismus naší univerzity tvoří. Úspěšný rozvoj univerzity závisí na osobním přispění každého člena akademické obce. Proto bych na závěr rád požádal všechny spolupracovníky, stávající i budoucí, všechny členy akademické obce naší univerzity i všechny její přátele o dobrou a smysluplnou spoluúčasť na tomto našem společném díle.

Usilujme společně o Univerzitu Karlovu jako o univerzitu třetího tisíciletí - svobodnou, sebevědomou, prestižní, vážící si svých tradic, ale i moderní, inspirativní a světu otevřenou. Jen tehdy budeme úspěšní.

Quod bonum, faustum, felix, fortunatumque sit.